

Mr. F.W. Voorink Stichting

Spoorstraat 32 • 7101 GV Winterswijk • 0543 - 518 364

www.synagogewinterswijk.nl • info@synagogewinterswijk.nl

Jaarverslag 2016

Twee schenkingen, een cheque, zes lezingen, een bijzondere kandelaar: dat is een belangrijk deel van de oogst van het vierde jaar met activiteiten van de Mr. F.W. Voorink Stichting van 2016. In dit jaarverslag wordt een toelichting gegeven op dat werk, dat allemaal helpt om de doelen te verwezenlijken: het vertellen van het joodse verhaal van Winterswijk en het instandhouden van het synagogecomplex.

Eerst iets over die schenkingen, omdat die toch wel een bijzondere waardering van onze inzet voor de Mr. F.W. Voorink Stichting betekenen. In oktober kreeg bestuurslid Mirjam Schwarz een telefoontje van mevrouw Annette Bool: ze wilde langskomen met een tekening. Die bleek gemaakt te zijn door Max van Dam, de in 1910 in Winterswijk geboren en in 1943 in Sobibór vermoorde kunstenaar.

Annette Bool was al eerder in Winterswijk op bezoek geweest - op zoek naar de woning van haar overgrootvader Marcus Hemelrijk. Die zoektocht voerde naar de woning Gasthuisstraat 36, nu in bezit van Dick en Janny te Winkel. De tekening van Max van Dam, waarschijnlijk gemaakt tijdens een reis

naar Frankrijk in 1933, was al decennia in bezit van de familie. Volgens Annette Bool hoorde de tekening in Winterswijk. Dick en Janny te Winkel brachten haar daarom in contact met Mirjam Schwarz, met de overdracht van de tekening als resultaat. Deze tekening toont enkele gebouwen, een soort schuur of koetshuis naast een woonhuis. Geen Winterswijkse dorpsgezicht in ieder geval, maar toch een bijzondere aanwinst voor de synagoge. De joodse gemeente bezit al meerdere werken van Max van Dam. De band tussen van Dam en Hemelrijk is hecht: Markus Hemelrijk (de bewoner van het pand in de Gasthuisstraat) is de vader van Van Dams mecenas Jaap Hemelrijk.

De tweede schenking kwam

vlak voor de kerstdagen: het is de kandelaar-lamp die in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog midden in de sjoel aan het plafond hing, recht boven de bima. Een deel van de inboedel van de synagoge is in de oorlogsjaren verstoopt. Een ander deel is geroofd, het huidige interieur stamt uit de sjoel van Elburg, daarvoor werd het gebruikt in de synagoge van Arnhem.

De schenking bestaat uit een messing hanglamp, die zowel enkele kleine lampen heeft als houders om kaarsen in te plaatsen. De omzwervingen van deze kandelaar-lamp zijn niet helemaal duidelijk. Misschien is deze in de oorlogsjaren ingegraven achter de synagoge of op een andere plek verstoopt. Vast staat wel dat de lamp enkele tientallen jaren op de

zolder van een boerderij in de buurtschap Meddo heeft gelegen - en nu aan de joodse gemeente is overgedragen.

Het is maar een kleine stap van de kandelaar-lamp naar de koperen kaarsenstandaard, die in de synagoge staat. Acht en één armen heeft deze menora, die is verbonden met de Winterswijkse koperslagersfamilie Meerdink. In 1901 krijgt koperslager Harmen Jan Meerdink het verzoek van de joodse gemeente om zo'n kandelaar te maken. Hij dacht dat het niet kon, maar de jongere Harmen Jan junior nam de uitdaging wel aan. In de synagoge is een schets van die kandelaar bewaard gebleven. De kandelaar zelf niet, het exemplaar dat nu de in de synagoge staat (en jaarlijks op chanoeka wordt ontstoken) lijkt er wel op, maar wijkt toch af.

Het verhaal over de kandelaar van Harmen Jan Meerdink is gepubliceerd in de december-editie van MuseumNieuws, het blad van de historische vereniging van Winterswijk. Het is tevens gebruikt in de brief die rond de jaarwisseling aan alle donateurs van de Mr. F.W. Voorink Stichting wordt gestuurd, om ook in 2017 (financiële) steun te verwerven.

De stichting legt contact met de buitenwereld

- Het werk van de Mr. F.W. Voorink Stichting is ook over de grens zichtbaar. Op zaterdag 5 maart waren

...het ontwerp voor de kandelaar...

twee bestuursleden te gast bij een toneelvoorstelling in Gescher. De plaatselijke toneelvereniging sluit een aantal voorstellingen dan af met het schenken van de opbrengst aan goede doelen. Mirjam Schwarz nam op het podium een cheque ter waarde van 1000 euro in ontvangst.

- Informatief contact met de European Day of Jewish Cultural Heritage. Die wordt jaarlijks begin september georganiseerd en de Mr. F.W. Voorink Stichting bekijkt of het thema (in 2016 'symbolen en iconen') aansluit bij het programma.

- PKN-commissie Kerk en Israel Aalten-Bredevoort

- Vereniging Het Museum

- Volkshochschule Bocholt, Arbeitskreis Synagogenlandschaften

- Stichting Versterking Herinnering WO II Gelderland

- Met uitgeverij AfDH is contact over een heruitgave

Op deze **Open Monumentendag** maakt u kennis met **Aron van Dam**

De altijd streng kijkende man op de foto hiernaast is de hoofdpersoon op de Open Monumentendag in de synagoge aan de Spoorstraat in Winterswijk. Het is **Aron van Dam** - wethouder was hij, directeur van coöperatie de Dageraad maar ook vader van de kunstenaar Max van Dam. En gods burger van Winterswijk. Hij stierf op 17 september 1942 in het vernietigingskamp Auschwitz. Dat bijzondere leven wordt op zondag 11 september verteld door Chris van Ewijk. Hij vertelt over Van Dams maatschappelijke en politieke bestaan, maar ook over zijn persoonlijke leven, zijn familie. Op Open Monumentendag is de spel van Winterswijk van 13 tot 16.30 uur geopend. Van Ewijk vertelt zijn verhaal over Aron van Dam om 14 uur. Iedereen is van harte welkom. En de toegang is gratis. Informatie op openmonumentendag.nl en synagogewinterswijk.nl

...Aron van Dam...

Zoni Weisz
en de vergeten Holocaust

Bloemist is hij, een in 1931 geboren Nederlander. En ook: Sinto. En overlevende van de Holocaust. Als jongen moest hij in 1944 met het Zigeunertransport naar Auschwitz, met het gezin van een tante wist hij te ontsnappen. Zoni werd vervolgens opgevoed door zijn grootouders. Als lid van het Auschwitz Comité vertelt hij daarover. Dat deed hij bijvoorbeeld bij de Verenigde Naties in New York. Over zijn boek 'De vergeten Holocaust' vertelt hij volop in Winterswijk.

Vrijdag 26 februari • 16 uur
Synagoge • Spoorstraat
toegang 10 • kaarsen 12
boekhandel Kramer Wooldstraat

60+ Nederland

...holocaust-overlevende...

ve van De Schuilplaats, het boek van Johanna Reiss. De uitgeefrechten zijn internationaal in handen van het Amerikaanse bedrijf Harper&Collins, in Nederland is dat Querido, maar de laatste wil geen heruitgave meer verzorgen.

- De gemeente Winterswijk was partij in het bezoek van Johanna Reiss in Winterswijk. Burgemeester Thijs van Beem heeft toegezegd viertot vijfhonderd exemplaren van de heruitgave van De

schuilplaats wil afnemen.

- De Stichting Aaltense Mu-sea zoekt bij monde van directeur Gerda Brethouwer regelmatig contact over bijvoorbeeld het gebruik van materiaal uit het archief van de joodse gemeente in Winterswijk.

- Met de stichting Cultureel Beheer (doopsgezind kerkje) wordt in ieder geval de datum van de activiteiten afgestemd, zodat wij niet op hetzelfde tijdstip op zondagmiddag met een klassiek concert van deze stichting concurreren.

- De aandacht wordt ook op de synagoge en de Mr. F.W. Voorink Stichting gevestigd met een kleurige en tweetalige advertentie, die het magazine van marketingorganisatie 100 procent Winterswijk verschijnt. Dat magazine wordt de komende twee jaar aan beide zijden van de grens verspreid.

Een reeks van activiteiten

De synagoge is het podium van een wisselende reeks activiteiten. Die worden jaarlijks georganiseerd om het doel van de Mr. F.W. Voorink Stichting te verwezenlijken. Dat doel is de instandhouding van het synagogecomplex, het levend houden van de culturele waarde en het daarmee verbonden joodse erfgoed van Winterswijk. De stichting streeft ernaar om een eigen plaats in het culturele leven van Winterswijk te verwerven. Dat is in 2016 gebeurd met de volgende activiteiten.

- Op zondag 7 februari werd

De tweede Mr.F.W. Voorink-lezing

Abram de Swaan

De Mr. F.W. Voorink Stichting staat jaarlijks stil bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding. In 2016 gaat socioloog en publicist prof.dr. Abram de Swaan in op begrippen als vrijheid en democratie. De Swaan was jarenlang columnist voor NRC Handelsblad. In 2008 kreeg hij de P.C. Hooft-prijs voor zijn oeuvre.

zondag 3 april • 15 uur • toegang €10
synagoge Spoorstraat • Winterswijk
kaarten boekhandel Kramer Wooldstraat Winterswijk
www.synagogewinterswijk.nl

...Voorink-lezing...

de lezing over het geheim van het mikwe, niet zoals aangekondigd door Jacob Ben-Chaim verzorgd (hij was ziek), maar door Tamara Benima. Het doel van deze lezing was om uitleg te geven over het mikwe, het rituele bad dat een rol speelt in de joodse manier van leven. Voor en na de lezing was het gebouwtje ook te bezichtigen.

- De lezing op vrijdag 26 februari, waarbij Weisz zijn levensverhaal vertelde, werd georganiseerd ism Veronie Snijder-Kramer van boekhandel Kramer. Zoni is Nederlander, bloemist, Sinto en overlevende van de holocaust. Hij vestigt met verschillende activiteiten de aandacht op de verschrikkingen van de vernietigingskampen van de nazi's.

- De tweede Voorink-lezing werd op zondag 3 april, gegeven door Abraham de Swaan. Het laatste boek van de socioloog en em. hoogleraar is getiteld 'Comparimenten van vernietiging'.

OPEN JOODSE HUIZEN

Tijdens 'Open Joodse Huizen' vertellen we de verhalen over het joodse leven in en om de Tweede Wereldoorlog. Van het joodse Winterswijk: familie, de Leuze, Van Dam, Braunschweig, Meron, over de groentemarkt van de familie Goedhart en de 21 onderduikers in het Korenburgerwoud. Het gebouw op donderdag 3 mei - Herend-vaartslag, maar ook bevrijdingsdag. Ter plekke, dus letterlijk in de woningen waar u die joodse Winterswijkers leefden, wordt hun verhaal meerdere keren voor iedereen verteld. U kunt daar bij aanwezig zijn en op een bijzondere, intieme wijze kennismaken met deze Winterswijkers. Meldt u meteen aan via www.synagogewinterswijk.nl

www.synagogewinterswijk.nl
www.openjoodsehuizen.nl

...joodse huizen...

In gesprek met Johanna Reiss

Johanna Reiss (geboren als Annie de Leeuw, Winterswijk, 1932) heeft haar levensverhaal in verschillende boeken vastgelegd. Daarvan is 'De schuilplaats' het bekendste - het wordt nog steeds volop gebruikt om jongeren het verhaal over onderduiken in de Tweede Wereldoorlog te vertellen. Daarna volgden meer boeken, een vijfde is in voorbereiding.

Eind juni komt Johanna, ze is na de oorlog naar New York verhuisd, naar Nederland. In de grensstreek bezoekt ze onder meer enkele Duitse scholen. Ze vertelt ook in Winterswijk haar bijzondere verhaal. De Mr. F.W. Voorink Stichting nodigt u uit voor een bijeenkomst, op woensdag 22 juni, 's avonds van 19.30 tot 21.30 uur in de synagoge aan de Spoorstraat in Winterswijk.

In de spoe, die nauw verbonden is met haar familie, gaat Johanna Reiss in gesprek over haar leven. Zij vertelt over de invloed die de oorlogsgedreven op haar hebben gehad, het onderduiken is een leven lang met haar meegeweest. De bijeenkomst wordt ongetuigd met stemmige muziek.

Dit bijzondere gesprek is vanwege de beperkte plaatsruimte alleen toegankelijk voor genodigden.

Mr. F.W. Voorink Stichting
Spoorstraat 36 • 7101 CV Winterswijk
0543 - 518364 • info@synagogewinterswijk.nl

...Annie-Johanna...

Hij verhaalt daarin over de miljoenen mensen die in de 20ste eeuw het slachtoffer zijn geworden van groot-scheepse vernietiging. De Voorink-lezing is een jaarlijks terugkerende activiteit. Het thema is vrijheid. Het bestuur zoekt jaarlijks een spreker die vanuit zijn of haar achtergrond of specialiteit dat thema wil belichten. Het streven is om de lezing zo dicht mogelijk rond 4 en 5 mei te laten plaatsvinden.

- Hemelvaartsdag (donder-

dag 5 mei) werd in beslag genomen door onze medewerking aan Open Joodse Huizen. De Mr. F.W. Voorink Stichting is geen organisator, maar op de achtergrond bij de lokale openstelling betrokken. In zeven huizen en het Korenburgerveen werd het verhaal van de joodse bewoners verteld. In de woning van Aron van Dam aan de Groenloseweg gebeurde dat bijvoorbeeld door Chrit van Ewijk. Op het adres Spoorstraat 33, schuin tegenover de synagoge kwam de 92 jaar oude Leny Adelaar-Polak zelf luisteren naar het verhaal, dat werd verteld door Henk Jansen, die haar verhaal heeft vastgelegd in het boek *Leny's levens*. De auteur was een jaar eerder te gast in de synagoge om dat bijzondere verhaal te vertellen.

- De naam van Johanna Reiss is al meer dan veertig jaar verbonden met het boek 'De schuilplaats'. Daarin beschrijft de in een joods Winterswijkse gezin geboren Annie de Leeuw de onderduikperiode in het Twentse dorpje Usselo. De al jarenlang in New York woonachtige Johanna Reiss kwam in juni naar Nederland. Naast een reeks voordrachten op Duitse scholen kwam ze ook naar Winterswijk - 's middags in het Gerrit Komrij College (waar zij uit handen van burgemeester Thijs van Beem de erespeld van de gemeente Winterswijk ontving), 's avonds in een volle synagoge. Daar vertelde de schrijfster onder meer over de relatie tussen haar oorlogsherinneringen en de huidige tijd. Zij werd geïnterviewd door bestuurslid Har-

De joodse geschiedenis van Winterswijk begint deze zomer in de Spoorstraat!

Sinds 1886 staat de synagoge aan de Spoorstraat, omringd door een woonhuis voor de gezin, een schoolje met twee lokalen, een mikwe en een nog oudere begraafplaats. Een bezoek aan de 'stiel' is het startpunt van bijzondere joodse verhalen. In juli en augustus is er elke dinsdagavond om 19 uur een rondleiding van anderhalf uur. De toegang kost €4,50, kinderen tot 16 jaar betalen €2,50. Aanmelden is niet nodig. Groepen van minimaal acht personen zijn op afspraak welkom.

www.synagogewinterswijk.nl

...zomeravonden...

ry Meulenkamp. De Mr. F.W. Voorink Stichting liet van dat bezoek en een uitgebreid interview een videoverslag maken door RTV Slingeland. Deze opname kan de komende jaren door de stichting worden gebruikt, onder meer bij de ontvangst van groepen voor rondleidingen. Er wordt zowel een lange als korte versie samengesteld en een versie met Duitse ondertiteling.

- Elke dinsdagavond in juli en augustus verzamelt zich na half zeven 's avonds een groepje mensen bij het toegangshek van de synagoge. Het zijn deelnemers aan de avondopenstelling, die wordt verzorgd door Mirjam Schwarz en Henk Vis. Het zijn vooral toeristen van buiten het dorp, hoewel er ook regelmatig Winterswijkse gezichten in de groep belangstellenden zichtbaar zijn. De zomer-openstelling op dinsdagavond blijft een populaire bestemming in de zomermaanden. De rondleidingen vallen niet direct onder de verantwoordelijkheid van de Mr. F.W. Voorink Stichting, maar worden wel

Baruch Spinoza
filosoof, wiskundige, politiek denker & lenzenlijper

De beroemdste Nederlandse filosoof komt naar Winterswijk! Rikus Koops herontdekt het werk van Spinoza en vertelt over deze man van de rede, een vrijdenker, die aan de basis staat van de radicale Verlichting. Zijn ideeën blijken ook in de 21ste eeuw nog levendig en bruikbaar. Spinoza vond dat kennis en rede de sleutel waren tot een gelukkig leven, niet traditie of religie. Deze lezing is een eerste kennismaking met leven en werk van Spinoza. Die krijgt een vervolg in een cursus op vier dinsdagavonden in 2017: 7, 14, 21 februari en 7 maart.

dinsdag 15 november • 20 uur • €7,50
synagoge Spoorstraat Winterswijk
kaarten zijn te koop bij boekhandel Kramer
www.synagogewinterswijk.nl

...man van de rede...

Het geheim van het mikwe

Ietwat verborgen achter de synagoge aan de Spoorstraat in Winterswijk staat sinds 1889 het mikwe of badhuis. Wat is een mikwe en waar dient het eigenlijk voor? Is het alleen voor vrouwen? Welke regels gelden er? Wat is de spirituele betekenis van water? Deze en andere vragen worden beantwoord op de lezing 'Levend Water' van Jacob Ben-Chaim.

Het mikwe is vanaf 14 uur en na afloop van de lezing te bezichtigen.

Zondag 7 februari • 15 uur
Synagoge • Spoorstraat
Winterswijk • toegang €7,50
voorverkoop boekhandel Kramer
www.synagogewinterswijk.nl

...niet Jacob, maar Tamara...

via de website synagogewinterswijk.nl aangeboden.

- Het aanbod van de synagoge krijgt in september vorm met de deelname aan de Open Monumentendag. In 2016 werd deelname aan de International Day of Jewish Cultural Heritage overgeslagen, omdat het thema (bruggen) onvoldoende aanknopingspunten bood. Het verhaal van de Open Monumentendag (zondag 11 september) werd geconcentreerd rond Aron van Dam, directeur van coöperatie de

Dageraad, SDAP-wethouder, vader van kunstenaar Max. Dat verhaal werd in de synagoge verteld door Chrit van Ewijk, die tijdens zijn studie leven en werk van Van Dam en de lokale SDAP heeft onderzocht.

- Een voor de buitenwacht nauwelijks zichtbare activiteit vond plaats in september, toen de vruchten van de walnotenboom uit de voortuin van de synagoge werden geplukt. De bescheiden walnotenooft wordt gedroogd en opgeborgen in door Julia Drees gemaakte zakken. Met de enkele jaren geleden gemaakte pruimenjam (van de vruchten van een boom uit diezelfde tuin) ontstaat een voorraadje relatiegeschenken, bedoeld als geschenk voor de gasten die een lezing in de sjoel verzorgen.

- De lezing in het najaar krijgt een opmerkelijk vervolg. Op dinsdag 15 november vertelde Rikus Koops over leven en werk van Baruch Spinoza. Die filosoof, wiskundige, politiek denker en lenzenlijper ontwikkelde zich in de 17e eeuw als man van de rede en vrijdenker die aan de basis stond van de Verlichting. Zijn ideeën zijn ook in de 21ste eeuw nog bruikbaar. De lezing was bedoeld als opmaat voor een cursus van vier avonden, die in februari en maart wordt gegeven. Daarvoor hebben zich inmiddels 22 (?) mensen aangemeld.

- Het jaar werd op woensdag 28 december afgesloten met de viering van de vijfde dag van chanoeka. De lichtjes op de achtarmige kandelaar werden aangestoken, het

...eerste schenking...

bijpassende verhaal verteld door Jik Nihom, aangevuld met muziek van violiste Miriam van Dixhoorn en accordeonist Jules Beerda.

Hoe gaat het met het gebouw?

Het synagogecomplex heeft de status van rijksmonument. Daarvoor gelden strikte eisen voor het onderhoud. In 2013 is een subsidie toegekend (Besluit Rijkssubsidiëring Instandhouding Monumenten) van 10.250 euro voor een periode van zes jaar. De staat van het synagogecomplex wordt jaarlijks beoordeeld door de Monumentenwacht. In het laatste rapport komt het oordeel 'redelijk' acht keer voor, 'matig' zelfs twaalf keer. Het predicaat 'slecht' valt tien keer, 'goed' maar vier keer. De inspecteurs hebben de onderhoudsconditie van alle onderdelen van het rijksmonument bekeken. 'Uit de rapporten van de laatste vijf jaar blijkt dat de onderhoudstoestand

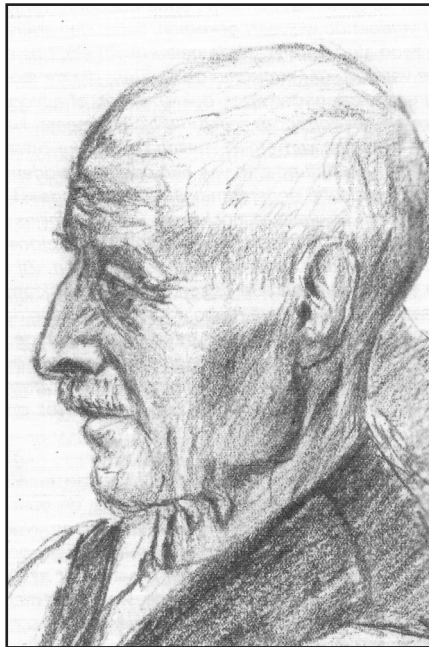
...steek de kaarsjes aan...

...de kandelaar van Meerdink jr...

achteruit gaat', is een zin uit het rapport van 2016. 'Dit is een gevolg van het feit dat er geen of onvoldoende onderhoud wordt uitgevoerd.' Het zijn zinnen die aangeven dat er nodig wat moet gebeuren om de staat van het gebouw goed te houden. Na een vluchtige blik denkt een passant wellicht dat het een mooie synagoge is, maar wie even stil staat om nauwkeuriger te kijken valt de achteruitgang op. De scherpe

blik van de monumentenwachters ziet van alles: van losgeraakte en losgescheurde stopverf tot een wijkend bordes voor het portaal, maar ook scheurvorming, vuil en gescheurd sauswerk en afbladderend schilderwerk. Constructief zijn er geen gebreken geconstateerd, maar opwekkend is het eindoordeel niet. Het geeft eens te meer aan dat de eigenaar, de joodse gemeente Winterswijk, in staat moet worden gesteld om het onderhoud goed uit te voeren. Het is het doel van de Mr. F.W. Voorink Stichting om hierbij te helpen. Bestuursleden helpen de joodse gemeente bij het zoeken naar een nieuwe eigenaar, die naast de exploi-

...Marcus Hemelrijk...

tatie ook het noodzakelijke groot onderhoud gaat uitvoeren.

...bescheiden oogst...

En dan nog enkele formele zaken:

Spoorstraat 32 • 7101 GV Winterswijk • 0543 - 518364
www.synagogewinterswijk.nl • info@synagogewinterswijk.nl

Beloningsbeleid: de bestuursleden van de stichting ontvangen voor hun inzet geen beloning. Het bestuur heeft in 2016 zeven keer vergaderd over het werk van de stichting.

De bestuursleden hebben zich vooral met de volgende onderwerpen beziggehouden:

- Organisatie • Subsidie • Financiën
- Fondsenwerving • Activiteiten

De stichting wordt bestuurd:

- Fons Catau, Winterswijk
- Dagmar Draadger, Winterswijk-Henxel
 - Carl Drees, Winterswijk-Ratum
 - Harry Meulenkamp, Winterswijk
- Jik Nihom, Enschede (m.i.v. september 2016)
 - Mirjam Schwarz, Winterswijk
- Wouter van der Valk, Dinxperlo (m.i.v. juli 2016)
 - Sjoerd van der Werf, Winterswijk

Dat bestuur wordt geadviseerd, namens de stichting Kolle Kaal:

- Ben Westerveld, Winterswijk
- Sixtina Harris, Vreden (D)

namens de werkgroep Leren van de Oorlog:

- Henk Vis, Winterswijk

...tweede schenking...